

мотивированных студентов готовности к педагогической деятельности.

Мотивация, мотивационный поля, мастер учился, педагогическая деятельность, acmesynergetic подхода.

The article reveals peculiarities of acmesynergetic approach in motivational sphere forming of future higher educational institution teachers during masters studying. Examined the process of masters' motivation sphere stimulation, pedagogical conditions that help to do it. Examined the benefits of masters' programs in the formation of motivated students' readiness for pedagogical activity.

Motivation, motivational field, master studying, pedagogical activity, acmesynergetic approach.

УДК: 616-051:17

АНАЛІЗ ВИМОГ ДО МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО ПОРТРЕТУ СУЧАСНОГО ЛІКАРЯ

О.В. Голік, старший викладач кафедри іноземних мов Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця

У статті аналізується проблема морально-етичного виховання майбутнього лікаря, визначаються основні вимоги до морально-етичного портрету сучасного лікаря та підкреслюється важливість морально-етичних принципів в медичній практиці.

Морально-етичний портрет, любов до професії, відповідальність, спостережливість, мужність і рішучість, оптимізм, милосердя, гуманізм.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Обов'язок, совість, справедливість, любов до людини – етичні категорії, які в наш час потребують прискіпливої уваги під час навчання й виховання майбутніх лікарів. Ця необхідність визначається домінуванням серед сучасної молоді таких якостей як безсердечність, безвідповідальність, грубість та лінощі, які взагалі є несумісними з благородною професією лікаря. Для того, щоб досягти успіху в лікарській справі необхідно багато працювати не тільки над своїм професійним рівнем, але й докладати чимало зусиль для духовного розвитку своєї особистості. Не час диктує правила гри, а сама людина, у даному випадку фахівець медичної галузі, створює

сприятливі умови для встановлення ефективних і плідних взаємовідносин з пацієнтом.

Аналіз досліджень та публікацій. Провідні науковці й педагоги, видатні лікарі-практики завжди приділяли велику увагу проблемі морально-етичного виховання майбутнього лікаря, відображаючи її у своїх працях та дослідженнях, серед них: Є.А. Вагнер, О.Ф. Білібін, Архієпископ Лука (Войно-Ясенецький), Б.Л. Угрюмов, О.А. Грандо, Б.В. Петровський, І.А. Кассирський, В.П. Котельников. Не втративши своєї актуальності й сьогодні, вказана проблема ще більш гостро постала перед суспільством внаслідок низької моральної культури в ньому. З огляду на це ми вважаємо за необхідне проаналізувати вимоги до морально-етичного портрету сучасного лікаря та наголосити на необхідності його формування з перших років навчання у медичному ВНЗ.

Мета статті. Проаналізувати вимоги до морально-етичного портрету сучасного лікаря, дослідити його роль у формуванні довіри пацієнта до фахівця медичної галузі.

Виклад основного матеріалу. Головними якостями, специфічно-лікарського характеру, які повинен розвивати й удосконалювати майбутній лікар, на думку Є.А. Вагнера, можна вважати любов до професії, відповідальність, спостережливість, мужність і рішучість, оптимізм [3,с.21]. До цього лише додамо тактовність, яку з точки зору О.Ф. Білібіна, дуже важко виховати в собі [2,с.141].

Найвища суть лікарської діяльності – це любов до професії та до пацієнта. Професія лікаря складна, цікава й відповідальна. Талановитий лікар – любить свою професію, а таких лікарів поважають пацієнти.

Чому молода людина після закінчення середньої школи обирає саме професію лікаря? Найпоширеніша відповідь – бажання приносити користь людям, щоб хвороби і страждання не впливали на якість їхнього життя. Отже, високий гуманізм лікарської професії, її затребуваність та ефективність безсумнівно привертають увагу більшої частини молоді. Архієпископ Лука (Войно-Ясенецький) згадує в своїй автобіографії вагання, які йому довелося пережити в юності під час вибору професії, але природне почуття обов'язку визначило його долю: «...обязан заняться тем, что полезно для страдающих людей». Він вважав, що вивчає медицину «с исключительной целью: быть всю жизнь деревенским, мужицким врачом, помогать бедным людям» [1].

Престижність та мрії про отримання матеріальних благ, вплив родичів та друзів – інші фактори, які спонукають абітурієнтів вступати до вищих медичних навчальних закладів. Сумна реальність, бо, у кращому випадку, призводить до розчарування та небажання здобувати медичну освіту, а в гіршому – до випуску дипломованих лікарів із низьким кваліфікаційним та професійно-особистісним рівнем.

Тоді ж, коли студент визначився зі своїм покликанням, завдяки спогадам про хорошого лікаря чи навіть завдяки літературному герою, у майбутньому він належним чином виконуватиме свій професійний обов'язок, бо любов до професії пануватиме в його серці.

Доктор медичних наук, професор Б.Л. Угрюмов згадує зустріч із лікарем у дитинстві у 1919 році, коли у Воронежській губернії вирувала епідемія тифу. У подальшому спілкування з ним визначило долю хлопчика. «Когда Кудрявцев появлялся в нашем доме, то, казалось вся комната наполняется светом. Он приветливо здоровался со мной и, приложив прохладную ладонь к моему пылающему лбу, заботливо спрашивал, как я себя чувствую. Утешая, говорил, что надо еще немного потерпеть, а потом все будет хорошо. Подолгу внимательно осматривал меня, выслушивал с помощью никелированной трубки, казавшейся мне волшебной. Заставлял глубоко дышать, что выполнялось мною старательно, с видимым усердием» [9,с.6]. Б.Л. Угрюмов впевнений, що то були його перші уроки деонтології.

Київський міський центр зайнятості опублікував формулу, яка допомагає молодій людині визначитися зі своєю майбутньою професією, тим самим уникаючи помилок. Оптимальний варіант – це перетин трьох областей: «Хочу», «Можу», «Треба». Це варіант, про який можна мріяти і до якого прагнути. Правильний та обґрунтований вибір професії передбачає врахування інтересів, нахилів і здібностей того, хто обирає, а також потреби в кадрах. Умови правильного вибору професії можна сформулювати так: «хочу» - бажання, інтереси, нахили особистості; «можу» - знання, здібності, психологічні особливості, стан здоров'я; «потрібно» - потреби ринку праці в кадрах [6].

Усі видатні лікарі любили свою справу, любили людей. Своїми успіхами вони в більшій мірі зобов'язані таким почуттям. Любов до пацієнта має гуманістичну спрямованість, так як лікар робить все можливе, щоб полегшити страждання хворого, завдяки не тільки своїм професійним знанням, але й увазі до потреб хворого,

підкуванню про нього, ейпатії (співпереживанню і розумінню психологічного стану хворого) та допомозі словом. Любити пацієнта означає вселити в нього віру і надію на одужання, що служить каталізатором покращення стану хворого, який мобілізує і направляє на це всі свої ресурси. Любов лікаря до пацієнта повинна проявлятися незалежно від його/її матеріального статусу, положення в суспільстві. Протодиякон Василь Марущак наголошує, що для архієпископа Луки (Войно-Ясенецького), чудового хірурга, протягом усього життя всі пацієнти були рівними, і саме високе положення в суспільстві не давало ніяких переваг у лікуванні, бо він однаково доброзичливо і уважно оглядав і лікував і простого мужика із глухого сибірського села, і чиновника [7,с.16]. Для святителя – хірурга Луки не було «медичного випадку», а була завжди жива страждаюча людина [7,с.88]. Любов до пацієнта повинна бути діяльнісною, тобто проявлятися у самовідданій праці.

З любов'ю до пацієнта тісно переплітається поняття, яке має величезне етичне значення, - це милосердя. Милосердя вважається одним із найблагородніших і високоморальних якостей суспільства, яке найбільше проявляється у воєнні роки, але й в мирний час воно відіграє важливу роль. Формалізм вбиває у лікарській діяльності милосердя. Лікар позбавлений морального права звикати до страждань своїх пацієнтів, бо це прямий шлях до байдужості. Страждання пацієнта спонукають лікаря підвищувати свій професійний рівень, збагачувати свій розум та душу. Але поряд з цим високий професіоналізм лікаря заключається у здатності приховати свої емоції, мобілізувавши всі сили для спасіння пацієнта. Ми погоджуємося з професором Є.А. Вагнером, який стверджував, що переживання лікаря не завжди відображаються на його обличчі, але серце – завжди зі страждаючою людиною, тобто гуманізм лікарської професії не в тому, щоб жаліти, а в тому, щоб допомагати [3,с.112].

Відповідальність у лікарській професії набуває особливого змісту. Лікар несе відповідальність за життя, здоров'я та благополуччя людей. Високопрофесійний медичний працівник повинен зробити все можливе, щоб якнайшвидше та на самому високому професійному рівні надати допомогу пацієнту, при цьому пам'ятаючи про першочерговість інтересів хворого. У справжнього лікаря не має вихідних днів, він не працює «от і до», бо навіть і тоді, коли він знаходиться вдома, він живе справами своїх пацієнтів. Беззаперечним прикладом відповідального фахівця був і є архієпископ Лука (Войно-Ясенецький): «В больницу доставляли тяжело больных, раненых, и главврача неоднократно ночью

піднимали с постели на операцію. И никогда, по свидетельствам коллег, он не возмущался, никогда не отказывал в помощи» [7,с.16].

Спостережливість – інша, необхідна сучасному лікарю риса. Протягом останніх десятиріч з невпинним розвитком медичної техніки, застосуванням найсучасніших методів лабораторної й клінічної діагностики та спробою механізації діагностичного процесу, відбувається відчутне віддалення лікаря від пацієнта. Сьогодні лікар робить величезну помилку, коли нехтує безпосереднім контактом з хворим. Є.А. Вагнер під спостережливістю лікаря розуміє допитливу, професійно-лікарську спостережливість, яка дозволяє побачити, запам'ятати й оцінити з медичної точки зору навіть незначні зміни в фізичному й психічному стані людини [3,с.24]. Є.А. Вагнер стверджує, що спостережливість – процес творчий. Цілком природно, що апарати не можуть творчо спостерігати; зате вони чудово реєструють, точно виконують запрограмовану дослідником роботу і таким чином допомагають лікарю спостерігати. У цьому їх величезна цінність [3,с.26-27].

Один із найактивніших пропагандистів деонтології О.Ф. Білібін постійно міркував про співвідношення в медицині мистецтва і науки, клінічного мислення і техніцизму. Він вважав, що у вік невпинного розвитку техніки, клінічна думка проходить складні випробування. Техніцизм не повинен підміняти клінічне мислення. Лікар повинен бути підготовлений до сприйняття техніки й оволодівати нею. В медицині частіше за все старе доповнюється новим, але не витісняється ним. Техніка і людина повинні гармонійно доповнювати один одного. Діагностична машина може наказати поганому лікарю, у якого не має власної думки; машина може працювати швидко й точно, але вона ніколи не буде мудрою. Мудрість – це царина людини, результат критичного осмислення всього людського досвіду [2,с.102,104].

Погоджуємося з думкою О.А. Грандо, який впевнений, що складні взаємовідносини лікаря і пацієнта ще більш ускладнилися з невпинним науково-технічним розвитком, коли замість принципу лікар – хворий сьогодні нерідко утверджується принцип лікар – прилад – хворий. О.А. Грандо вважає, що прилад може затулити від лікаря не тільки організм, але й особистість хворого [4,с.48].

Доречним буде згадати міркування *Єпископа Дрогобицького Філарета про сучасний етап взаємодії Церкви та медицини*, а саме: «Нинішній день пропонує нам щодня багато відкриттів у сфері знань та модернізацію набутого досвіду. Адже ми живемо у світі технічного та інтелектуального прогресу. Проте ні одна інноваційна технологія,

не може замінити самовіддане, жертвне служіння лікаря, до якого він покликаний, і яке так потребує кожен хворий! Лише суміш результатів роботи розуму та серця може дати рецепт вдалого лікування в умовах сьогодення!» [8]

Застосування найсучаснішої техніки в лікарській діяльності повинне бути підкріплене спостереженням - найціннішим методом в медицині, так як модель клінічного мислення охоплює людську природу, психічний та емоційний стан хворого. Лікар повинен аналізувати й синтезувати інформацію про хворобу, розуміти динаміку її розвитку, пам'ятаючи при цьому, що живий організм – це щось особливе. Частіше за все, вимагаючи ґрунтовних знань, викладачі вищих медичних навчальних закладів забувають про розвиток і удосконалення емоційних і духовних якостей майбутнього лікаря. Зазначену прогалину необхідно виправляти, бо лікарська праця охоплює науку і мистецтво, а без вивчення внутрішнього світу хворого вона є неповноцінною. Отже, клініцизм та техніцизм не повинні конкурувати, а лише доповнювати один одного, при цьому клінічне мислення повинне мати провідне значення. Студентам-медикам необхідно нагадувати про те, що лікар повинен володіти вищим розумом, розумом пов'язаним із таємницею життя, бо саме такий розум усвідомлює обмеженість свого знання, тому для нього кожний пацієнт – таємниця. Примітивний же розум завжди все знає, постійно дає поради, не вміє слухати інших та не заглиблюється в життя [5,с.330].

На думку Е.А. Вагнера практична лікарська діяльність, особливо в деяких її областях (хірургія, акушерство, невідкладна терапія), поряд із іншими якостями часто вимагає від лікаря ще й особливої стриманості, самовладання та професійної мужності [3,с.31]. Ми погоджуємося з тим, що лікарська мужність має проявлятися лише за умови володіння медичним фахівцем ґрунтовними знаннями. Рішучість та ризикованість під час прийняття важливих рішень повинні мати місце, коли лікар підготовлений до різних непередбачуваних ситуацій, які можуть виникнути, та, коли очікуваний результат виправдовує їх.

Оптимізм – інша невід'ємна якість людини, яка прагне бути професіоналом у своїй справі. Лікарська діяльність складається із переживань, сумних хвилин, відчуття безнадійності й свого безсилля у випадках невиліковно хворих пацієнтів. Тому основою лікарського оптимізму повинна бути віра в досягнення медицини та свій особистий професіоналізм.

О.Ф. Білібін стверджує, що можна досконало засвоїти всі необхідні знання, прекрасно володіти технікою, інструментарієм, мати неабиякий організаторський таланти, але всі ці достоїнства будуть мати значення лише тоді, коли лікар виховає в собі тактовність [2,с.141]. Лікар має справу з хворими, у яких загострене почуття свого «я», травмована нервова система. Тактовність дозволяє йому виробити правильне ставлення до хворого, обрати відповідний стиль спілкування та стати йому близьким. О.А. Грандо підкреслює, що тактовність – головна зброя лікаря, в ній сконцентровані всі його професійні, етичні й психологічні якості, які допомагають лікарю зрозуміти природу людини й притаманну їй індивідуальність [4,с.50]. Тактовність сприяє швидкому встановленню контакту з пацієнтом та формуванню довіри до лікаря, результатом якої є висока ефективність лікування.

Є.А. Вагнер вважає лікаря просвітителем, носієм знань і культурних навичок, пропагандистом здорового, красивого і розумного життя. Він повинен бути взірцем такого життя для оточуючих [3,с.69].

Актуальність цієї думки підтверджується сучасними вимогами до морального та культурного портрету лікаря. Лікар повинен розширювати коло своїх знань, критично осмислювати, оцінювати і узагальнювати отриману інформацію, служити еталоном для широкої громадськості в питаннях не лише здорового способу життя (наприклад, лікар не повинен палити, вживати алкогольні напої, вести активний спосіб життя, правильно харчуватися), а й моралі, тобто проявляти відданість своїй справі, вимогливість до себе, скромність й милосердя.

Неабияка важливість виховання майбутнього лікаря повинна підкреслюватися з перших років навчання у медичному ВНЗ. За цей період знання морально-етичних принципів повинне перерости в тверде переконання необхідності їх виконання. Переконання, відповідно до визначення О. А. Грандо, - це синтез свідомості й поведінки, це єдність розуму й емоції [4,с.60]. Лише в такому поєднанні проявляється гуманізм лікаря.

Висновки. Критика галузі охорони здоров'я українським суспільством торкається різноманітних питань, в тому числі лікування, обладнання лікарень і поліклінік, забезпечення медикаментами, але найбільше нарікань пов'язані з етичними та деонтологічними аспектами. Сьогодні репутацію лікаря, передусім морально-етичну, необхідно відновлювати в суспільстві. Ми поділяємо думку О.А. Грандо про те, що суспільство завжди прагнуло

і прагне бачити в лікареві висококультурну, всебічно освічену, особливо в області гуманітарних знань – літературі і мистецтві особистість, яка вміє розпізнавати не тільки хворобу, але й людину, яка шукає допомоги і покладає великі надії тільки на лікаря [4,с.64].

Незважаючи на зміну епох, світове співтовариство вважає морально-етичні принципи - безцінною культурною спадщиною минулого, на якій повинні виховуватися нові покоління медичної інтелігенції. Час спонукає нас нехтувати ними, але ми погоджуємося з думкою М. І. Пирогова, що людяність людини проявляється у боротьбі внутрішній та морально-етичній. Архієпископ Іоанн (Шаховской) у своїй філософській праці «Ценность и личность» зазначає, що для М. І. Пирогова образ людинолюбного лікаря охоплює геніальність вченого, боротьбу за правду, справедливість в світі та милосердя до страждених, хворих [5,с.314].

Високий професіоналізм в медицині поєднує два поняття знаючий лікар і хороший лікар. Це є основоположною проблемою деонтології. Знаючий лікар – добре підготовлений у професійному відношенні спеціаліст. А хороший лікар, крім того, повинен володіти необхідними для професії душевними якостями, які формують морально-етичний портрет і позитивно впливають на професійну діяльність. Хороший лікар – дослідник біля ліжка хворого. Хорошого лікаря відрізняє високий рівень вимогливості до себе [4,с.140-141].

Якими б значущими не були успіхи медичної науки і практики, моральний бік медицини, гуманізм лікаря, його готовність діяти лише заради пацієнта залишаються актуальними питаннями, на які необхідно спрямовувати увагу студентів-медиків. Вони повинні отримувати уроки медичної етики і деонтології, яка вважається філософією лікарської діяльності, безперервно, спочатку протягом навчання у вищому медичному навчальному закладі, а згодом під час здійснення професійної діяльності.

Недоліки, якими наділена кожна особистість, гостро проявляються у медичній професії. Пацієнт завжди помічає, а згодом ще й болісно переживає безсердечність, байдужість, безвідповідальність, черствість та корисливість лікаря. А лікар, якому пацієнт не довіряє, лікувати не може.

Отже, знання, рівень підготовленості молодшої людини є необхідними, але недостатніми умовами для того, щоб стати лікарем. Ця професія пред'являє високі вимоги не тільки до розуму, але й до душі людини. Гуманність, чуйність, доброта, співпереживання, самопожертва повинні бути органічними з тим, хто вирішив присвятити своє життя медицині.

Список використаних джерел:

1. Архиепископ Лука (Войно-Ясенецкий). Я люблю страдание...: Автобиография. – М: Издательство имени святителя Игнатия Ставропольского, 1999. Интернет-издание Вэб-Центра «Омега».- Москва, 2001// Электронный ресурс: www.wso.ru
2. Билибин А.Ф., Царегородцев Г.И. О клиническом мышлении. – М.: «Медицина», 1973.-168с.
3. Вагнер Е.А., Росновский А.А., Ягупов П.Д. О самовоспитании врача.-М.: Издательство «Медицина»,1971.-152с.
4. Грандо А.А., Грандо С.О. Врачебная этика: Пособие.-К.:РИА «Триумф», 1994.-256с.:ил.
5. Иоанн (Шаховской), архиепископ. Ценность и личность.- Минск: Издательство Белорусского Экзархата, 2011.-544с.
6. Київський міський центр зайнятості. Електронний ресурс: <http://www.dcz.gov.ua/kie/control/uk/publish/article>
7. Марущак Василий, протодиякон. Святитель-хирург: Житие архиепископа Луки (Войно-Ясенецкого). - М.: Даниловский благовестник, 2010 – 416 с., ил.
8. Миссия Синодального отдела УПЦ церковь и медицина 21.06.12 http://orthodox-medical.org.ua/index.php?option=com_search&searchword
9. Угрюмов Б.Л. О врачебном долге.- К.: Здоров'я, 1987.-104 с. – (Б-ка практ. врача).

В статье анализируется проблема морально-этического воспитания будущего доктора, определяются основные требования к морально-этическому портрету современного доктора, и подчеркивается важность морально-этических принципов в медицинской практике.

Морально-этический портрет, любовь к профессии, ответственность, наблюдательность, мужество и решительность, оптимизм, милосердие, гуманизм.

The article analyses moral and ethical issues in the medical education, determines the main moral and ethical requirements for the modern doctor, and emphasizes on the outstanding role of moral and ethical principles in the medical career.

Moral and ethical image, love of profession, responsibility, observation, courage and determination, optimism, compassion, humanism.

УДК 378